

Olli Norros

Lakimies
5/2022
s. 800–812

Voiko sijoitusrahaston osuusrekisterin sisältö olla liikesalaisuus?

1. Artikkelin tausta ja kysymyksenasettelu

Rahastosijoittaminen on yksi keskeisistä sijoittamisen muodoista. Vuoden 2021 lopussa suomalaisten sijoitusrahastojen rahastopääomakanta oli 162,7 mrd. euroa.¹ Sijoitusrahastossa on kyse siitä, että yleisöltä kerätään varoja sijoitettavaksi yhteisesti tiettyjen sääntöjen ja reunaehtojen mukaisesti.²

Sijoitusrahastot voidaan jakaa juridisessa mielessä kahteen pääluokkaan, yhtäältä sijoitusrahastolain (213/2019) alaan kuuluviin ”tavallisiin” sijoitusrahastoihin, ja toisaalta väljemmin säänneltyihin *vaihtoehtorahastoihin*, joita säännellään vaihtoehtorahastojen hoitajista annetussa laissa (162/2014, jäljempänä ”vaihtoehtorahastolaki”). Vaihtoehtorahastolla tarkoitetaan sellaisia yhteisen sijoittamisen muotoja, joiden harjoittaminen ei edellytetä sijoitusrahastodirektiivin³ 5 artiklassa tarkoitettua lupaa.⁴ Keskeinen vaihtoehtorahaston tyyppi on *erikoissijoitusrahasto*, johon sovelletaan tietyiltä osin myös sijoitusrahastolain säännöksiä (ks. vaihtoehtorahastolain 16 a:1).

* Olli Norros, OTT, professori, Helsingin yliopisto. Artikkelin perustuu allekirjoittaneen antamaan oikeustieteelliseen asiantuntijalausuntoon.

1. Suomen Pankin 9.2.2022 julkaisema tiedote ”Sijoitusrahastojen pääoma kasvoi ennätyskellisesti vuonna 2021”, saatavissa verkko-osoitteessa <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/saastaminen-ja-sijoittaminen/tiedotehistoria/2022/sijoitusrahastojen-paaoma-kasvoi-ennatyskellisesti-vuonna-2021/> (23.5.2022).
2. Ks. tämänsuuntaisesti sijoitusrahastolain (213/2019) 1:2.1,1–2. Ks. sijoitusrahaston keskeisistä ominaisuuksista tarkemmin Ilkka Harju, Sijoitusrahaston oikeudellinen muoto – oikeushenkilöopillinen vertailu. Oikeustiede – Jurisprudentia LIII:2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020, s. 5–102, 20–23.
3. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/65/EY, annettu 13 päivänä heinäkuuta 2009, siirtokelpoisiin arvopapereihin kohdistuvaa yhteistä sijoitustoimintaa harjoittavia yrityksiä (yhteissijoitusyritykset) koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta.
4. Ks. vaihtoehtorahaston määritelmästä vaihtoehtorahastolain 2:1.

Rahastoala on varsin kilpailtu ala,⁵ jolla palveluntarjoajan vaihtaminen käy asiakkaan kannalta tarvittaessa helposti.⁶ Toisaalta palveluntarjoajan näkökulmasta rahastonhoidon kulut eivät nouse olennaisesti, vaikka samaan rahastoon tulisi uusia osuudenomistajia ja uutta pääomaa. Rahastoyhtiö voi kuitenkin yleensä vähentää rahaston varoista hallinnointikuluja kiinteän prosenttimäärän mukaisesti. Lausuttu merkitsee sitä, että rahastonhoito on liiketoimintana varsin voimakkaasti *skaalautuvaa*, mistä syystä uusien osuudenomistajien ja uuden pääoman saaminen olemassaolevaan rahastoon on rahastoyhtiön näkökulmasta liiketaloudellisesti hyvin houkuttelevaa.

Sijoitusrahastolain 9:4:n mukaan rahastoyhtiön on pidettävä *rahasto-osuusrekisteriä*, johon on merkittävät tiedot kaikista osuudenomistajista, heidän yhteystiedoistaan ja heidän tekemistään rahastomerkinnoista laissa tarkemmin säädettyllä tavalla. Rahastoyhtiön näkökulmasta rahasto-osuusrekisteri on paitsi lain edellyttämä muodollinen asiakirja myös yhtiön asiakasrekisteri. Varsinkin toimintaansa aloittava tai muuten voimakasta kasvua hakeva rahastoyhtiö voisi epäilemättä saada etua, jos se saisi käsiinsä kilpailijan rahasto-osuusrekistereitä ja pystyisi niiden tietoja hyväksi käyttäen markkinoimaan omia rahastojaan kilpailijan asiakkaille. Edun merkitys luultavasti korostuu, mitä kapea-alaisemmasta rahastosta on kysymys. Jos esimerkiksi ruotsalaisiin pienyhtiöihin tai globaalisti toimiviin lääkeyhtiöihin erikoistunutta rahastoa hoitava yhtiö voisi hankkia tiedon siitä, ketkä henkilöt ovat halunneet sijoittaa tällaisille aloille kilpailijan rahastojen kautta, markkinoinnin kohdistaminen näihin henkilöihin voisi olla monin verroin tehokkaampaa kuin markkinointi yleisölle ilman profilointia.

Asiakasrekisterin sisältöä voidaan yleisesti pitää yhtenä niin sanotusti *taloudellisen liikesalaisuuden* tyyppinä.⁷ Tämä saa kysymään, voiko rahastoyhtiö saada osuusrekisterille suojaa liikesalaisuuslain (595/2018) perusteella.⁸ Yksi osa liikesalaisuuden määritelmää liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdassa on se, että voidakseen olla liikesalaisuus tieto ei saa olla ”kokonaisuutena tai osiansa täsmällisenä kokoonpanona ja yhdistelmänä tällaisia tietoja tavanomaisesti käsitteleville henkilöille yleisesti tunnettua tai helposti selville saatavissa” (2 §:n 1 kohdan a

5. Suomen Pankin tietojen mukaan 31.3.2022 eri rahastoyhtiöiden piirissä toimi yhteensä 1035 Suomeen rekisteröityä sijoitusrahastoa. Ks. https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/tilastot/sijoitusrahastot/documents/sira_reporters_20220331.xlsx (23.5.2022).

6. Huomioon on toki otettava se, että voitolla olevan rahastosijoituksen lunastaminen yhden palveluntarjoajan rahastosta, vaikka tarkoituksena olisikin sijoittaa varat välittömästi toisen palveluntarjoajan rahastoon, johtaa velvollisuuteen maksaa luovutusvoittoeroa arvonnousun osalta.

7. Tom Vapaavuori, Liikesalaisuudet ja salassapitosopimukset. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2019, s. 41.

8. Liikesalaisuuslain perusteella voidaan vaatia kieltoa liikesalaisuuden hyväksikäytölle tai korjaavia toimia (8 §), väliaikaista kieltoa (9 §), käyttökorvauksen (10 §) taikka hyvityksen tai vahingonkorvauksen maksamista (11 §) tai liikesalaisuuden loukkaamisen toteavan tuomion julkistamiskulujen korvaamista (12 §). Ks. näistä seuraamuksista Vapaavuori 2019, s. 276–334.

alakohta). Siihen nähden, että osuusrekisterin sisältöä voitaisiin pitää liikesalaisuutena, jossakin määrin pulmallisena näyttäytyy kuitenkin sijoitusrahastolain 9:4.4, jonka mukaan ”[r]ahasto-osuusrekisteri on pidettävä rahasto-osuudenomistajien kokouksen nähtävänä”. Säännös koskee myös erikoissijoitusrahastoja (vaihtoehtorahastolain 16 a:1).

Käsillä olevan artikkelin kysymyksenasettelu kohdistuu kahden edellä mainitun oikeusilmiön, eli sijoitusrahastolain 9:4.4:sta seuraavan rahasto-osuusrekisterin osittaisen, joskin tarkasti rajoitetun julkisuuden ja liikesalaisuuteen määritelmällisesti liittyvän tiedon ei-julkisuuden suhteeseen. Muita liikesalaisuuden määritelmän osia, eli liikesalaisuudeksi väitetyn tiedon taloudellista arvoa (2 §:n 1 kohdan b alakohta) ja tiedon haltijan ryhtymistä kohtuullisiin toimiin tiedon suojaamiseksi (2 §:n 1 kohdan c alakohta) en tarkastele lähemmin.

2. Rahasto-osuusrekisterin nähtävälle saamisen merkitys

Liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan a alakohdan eli liikesalaisuuden salaisuuskriteerin tarkoituksena on rajata liikesalaisuuden käsite niin, että se kattaa ainoastaan *salaisena* pidettävät tiedot. Jotta jotakin tietoa voitaisiin pitää liikesalaisuutena, se ei saa olla kuin rajoitetun henkilöpiirin tiedossa.⁹ Toisaalta pelkästään se, että tieto ei tosiasiallisesti ole kuin rajatun henkilöpiirin tiedossa, ei vielä riitä tiedon pitämiseen salaisena liikesalaisuuslain tarkoittamalla tavalla, jos tiedon selville saaminen kuitenkin olisi sivullisillekin helppoa. Ei-tiedossa olevaa mutta helposti selville saatavaa tietoa olisi vaikea pitää varsinaisesti salaisena.¹⁰

Lain esitöistä käy ilmi, että keskeinen tyyppitapaus, jossa jokin tieto olisi periaatteessa ei-julkinen mutta kuitenkin helposti selville saatavissa, on sellainen, jossa teknisen laitteen rakenne, toimintaperiaate tai muut yksityiskohdat ovat selvitettävissä *käänteismallintamisella* liikesalaisuuslain 3.4 §:n 2 kohdan mukaisella tavalla.¹¹ Sanotun lainkohdan mukaan liikesalaisuuden hankkimista ei pidetä oikeudettomana, jos se tapahtuu ”havainnoimalla, tutkimalla, purkamalla tai testaamalla sellaista tuotetta tai esinettä, joka on asetettu yleisön saataville tai joka on laillisesti sellaisen tahon hallussa, jolla ei ole velvollisuutta rajoittaa liikesalaisuuden hankkimista”. Kyse on siis kuitenkin vain esimerkistä.¹² Toisin

9. HE 49/2018 vp liikesalaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 83.

10. Tämän suuntaisesti Vapaavuori 2019, s. 73.

11. Ks. HE 49/2018 vp, s. 83.

12. Tämä mainitaan myös lain esitöissä. HE 49/2018 vp, s. 83.

sanoen, muunkinlainen helppo tiedon selvittämismahdollisuus kuin käänteismallinnuksen kautta tapahtuva voi estää tiedon katsomisen liikesalaisuudeksi.¹³

Artikkelin kysymyksenasettelun kannalta keskeinen kysymys on nyt se, rinnastuuko rahasto-osuuden omistajan sijoitusrahastolain 9:4.4:n mukainen tiedonsaantioikeus siihen, että jollakulla olisi mahdollisuus selvittää tekniseen laitteeseen liittyvä ei-julkinen tieto käänteismallinnuksella tai muulla liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettavalla helpolla tavalla.

Sijoitusrahastolain 9:4.4:n mukainen tiedonsaantioikeus koskee ainoastaan rahasto-osuudenomistajien kokouksen osanottajia. Toisin sanoen, päästäkseen hyötymään säännöksen mukaisesta tiedonsaantioikeudesta tietoa tavoittelevan täytyy olla rahasto-osuuden omistaja. Lain mukainen lähtökohta on, että kenellä tahansa on oikeus merkitä sijoitusrahastolain alaan kuuluvan sijoitusrahaston tai erityissijoitusrahaston rahasto-osuuksia (sijoitusrahastolain 8:8 ja 10:1 sekä vaihtoehtorahastolain 16 a:1.1:n viittaussäännös), ja merkintöjen myöntäminen on edellä todetulla tavalla yleensä myös rahastoyhtiön oman edun mukaista.¹⁴ Rahaston säännöissä on kuitenkin sallittua asettaa merkinnälle jokin vähimmäis-summa, joka tosiasiallisesti rajoittaa rahaston kohderyhmää ehkä voimakkaastikin. Se, onko rahasto tiettyä ajanjaksona ylipäänsä avoin yleisölle, ja mikä on rahaston vähimmäismerkintäsumma, vaikuttaa siihen, voidaanko rahasto-osuudenomistajaksi liittymistä pitää helppona liikesalaisuuslain 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettavalla tavalla.

Toisaalta arviointin vaikuttaa se, miten nopeasti ja millaisilla kuluilla osuudenomistaja voi lunastaa varansa pois rahastosta. Mitä pidempään lunastusmahdollisuutta joutuu odottamaan ja mitä suurempia kuluja lunastamiseen liittyy, sitä vähemmän on syytä katsoa, että rahasto-osuudenomistajaksi liittyminen on helppoa liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettavalla tavalla (ks. lunastamisesta sijoitusrahastolain 10:5–8).

Pelkästään mahdollisuudesta päästä rahasto-osuudenomistajaksi ei kuitenkaan seuraa, että osuudenomistaja pääsisi käyttämään sijoitusrahastolain 9:4.4:n mukaista tiedonsaantioikeuttaan ainakaan näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa. Osuudenomistajien kokousta ei näet ole lain mukaan välttämätöntä pitää säännöllisesti vaan ainoastaan, kun rahastoyhtiön hallitus katsoo siihen olevan aiheutta taikka jos tilintarkastaja, hallituksen riippumaton jäsen tai rahasto-osuudenomistajat, joilla yhteensä on vähintään yksi kahdeskymmenesosa kaikista liikkeellä olevista rahasto-osuuksista, kirjallisesti sitä vaatii ilmoittamansa asian

13. Vapaavuori 2019, s. 77.

14. Asia ei kuitenkaan ole poikkeuksetta näin. Esimerkiksi tietyn maan pienyryksiin sijoittavalle rahastolle ei välttämättä riitä loputtomasti hyviä sijoituskohteita, jos rahastoon virtaa jatkuvasti lisää pääomaa. Ks. Kauppalehden verkkopalvelussa 2.6.2020 julkaistu uutinen ”Suosittu pienyhtiörahalasto raotti oveaan hetkeksi sijoittajille”, saatavissa maksimuurin takana verkko-osoitteessa <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/suosittu-pienyhtiorahasto-raotti-oveaan-hetkeksi-sijoittajille/dd7fa9b2-3381-4ddb-bf2d-14e160dc8baf> (24.5.2022).

käsittelyä varten (sijoitusrahastolain 9:2.1 ja vaihtoehtorahastolain 16 a:1.1:n viittaussäännös).¹⁵ On kuitenkin mahdollista, että rahaston säännöissä määrätään osuudenomistajien kokouksen pitämistä esimerkiksi kalenterivuositain tiettyyn päivämäärään mennessä.¹⁶ Jos rahaston säännöissä on tällainen määräys, osuudenomistajarekisterin tietoja havitteleva voi laskea, että hän pääsee käyttämään lain 9:4.4:n mukaista tiedonsaantioikeuttaan tietyn ajan puitteissa. Tämä on tietysti puoltoperuste sille, että tiedon hankkimista voitaisiin pitää liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettavalla tavalla helppona.

Sen arviointi, onko pääsy osuudenomistajaksi ja kokoukseen ollut alun perin ulkopuoliselle henkilölle helppoa liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettavalla tavalla, edellyttää siis tosiseikaston kokonaisvaltaista tarkastelua, eikä asiaan voi ottaa yleisellä tasolla kantaa suuntaan tai toiseen. Todettakoon kuitenkin, että pelkkä vähimmäismerkintäsumma ei nähdäkseni aivan herkästi estä pitämästä rahasto-osuudenomistajaksi hankkiutumista helppona. Liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan sanamuodossa puhutaan tiedon selville saantimahdollisuudesta ”tällaisia tietoja tavanomaisesti käsitteleville henkilöille”. Tietojen selvittämisen helppoutta arvioitaessa on siten sijoitusrahaston osuudenomistajarekisterin yhteydessä sovellettava varainhoitoalan toimijan kriteereitä. Vaikka esimerkiksi usean tuhannen euron merkintäsumma ei ole aivan vähäinen tavalliselle palkansaajalle, tällaisen summan sitominen rahastoon ei ole varainhoitoalan toimijalle merkittävä uhraus varsinkaan, kun odotusarvo on, että rahasto-osuuksien arvo on kasvanut siihen mennessä, kun henkilö lunastaa ne.

Varojen lyhytaikaisesta sijoittamisesta koituvaa rasisitusta on lisäksi syytä verata lain esitöissä mainittuun esimerkkiin jonkin teknisen laitteen käänteismallinnuksesta. Myös käänteismallinnus vaatii ammattitaitoa ja aiheuttaa kuluja ainakin tutkittavan laitteen hankkimisen tai vuokraamisen kautta.

Pelkästään siitä, että joku on voinut rahasto-osuudenomistajien kokouksessa saada nähtäväkseen rahasto-osuusrekisterin, ei kuitenkaan vielä seuraa, että hän pystyisi saamaan tiedot pysyvästi haltuunsa siten, että tietojen hyväksikäyttö olisi mahdollista. Liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan sanamuodossa ei sinänsä puhuta tietojen tallentamisesta vaan ainoastaan niiden selville saamisesta, mutta ymmärrän säännöksen tarkoituksen niin, että lainkohdan kannalta relevanttia selville saamista on vain sellainen, joka tekee mahdolliseksi tiedon jonkinlaisen jatkokäytön. Pelkästään sitä, että joku ehtii nähdä hetkellisesti suuren määrän

15. Sen sijaan aiemman sijoitusrahastolain (48/1999) 19 §:n mukaan osuudenomistajien kokous tuli pitää ”säännöissä määrätynä aikana”. Oikeustila ymmärrettiin niin, että osuudenomistaja oli kutsuttava koolle vuosittain. Ks. HE 243/2018 vp sijoitusrahastolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 92.

16. HE 243/2018 vp, s. 92.

tietoa unohtaakseen sen väistämättä viimeistään hetken kuluttua, ei voitane pitää liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettavana tiedon selville saamisena.¹⁷

Juuri kenelläkään ei liene kykyä painaa tavalliseen rahasto-osuusrekisteriin sisältyvää tietomäärää muistiinsa siinä lyhyessä ajassa, jona rekisteriasiakirja voi kokouksessa olla yksittäisen henkilön katsottavana.¹⁸ On huomattava, että sijoitusrahastolain 9:4.4:ssa puhutaan rekisterin pitämisestä ”rahasto-osuudenomistajien kokouksen nähtävänä”. Ainakaan säännöksen sanamuoto ei siten edellytä, että rahasto-osuusrekisteri sisällytettäisiin esimerkiksi kokoukutsuun tai että se olisi kokoukutsun saapumisen jälkeen mutta ennen kokousta edes pyynnöstä nähtävissä.

Puheena oleva säännös otettiin nykymuotoonsa nähden identtisenä lakiin ensimmäistä kertaa vuoden 1987 sijoitusrahastolain (480/1987) muutossäädöksellä 583/1996. Nähtävillä pitämistä koskevan säännön tarkoitusta ei lain esitöissä varsinaisesti selitetä, mutta oletettavasti tarkoitus on taata kokouksen osallistujille tieto siitä, ketkä ovat äänioikeutettuja osuudenomistajia ja miten suuri kunkin äänimäärä on.¹⁹ Olennaista on myös se, että lainmuutoksen tarkoituksena oli rajoittaa rahasto-osuusrekisterin julkisuutta tuolloin vallinneeseen oikeustilaan nähden. Vuoden 1986 sijoitusrahastolain 31 §:n alkuperäismuodon mukaan jokaisella oli oikeus päästä tutustuman rekisteriin rahastoyhtiössä ja saada rekisteristä kulujen korvaamista vastaan jäljennöksiä. Muutosta perusteltiin lain esitöissä yhtäältä sillä, ettei rahasto-osuusrekisterin laaja julkisuus ollut tarpeen esimerkiksi osakeomistuksen julkisuuteen tai sisäpiirintiedon väärin-

17. Mainittakoon, että kysymys mahdollisesti liikesalaisuutena pidettävän tiedon muistinvaraisuudesta on esiintynyt liikesalaisuuden määritelmää tarkasteltaessa hieman toisessa asiayhteydessä. Arvioitaessa sitä, onko jokin tieto liikesalaisuus vai ainoastaan osa tiedon parissa työskentelevän henkilön ammattitaitoa, yhtenä rajankäyntikriteerinä on saatettu pitää sitä, onko kysymys muistinvaraisesta vai tallenteena tai kirjallisessa muodossa olevasta tiedosta. Ks. esimerkiksi HE 49/2018 vp, s. 83. Ks. aiheesta myös Klaus Nyblin, Yrityssalaisuuden suoja ja entiset työntekijät. Defensor Legis 2003, s. 230–253, 247–48, joka suhtautuu kriteerin merkitykseen osin kriittisesti.
18. Poikkeuksena voisi olla henkilö, jolla on niin sanottu *valokuvamuisti* – sikäli kuin tällainen kyky ylipäänsä on mahdollinen. Tällä, epäilemättä erittäin kapea-alaisella poikkeusmahdollisuudella ei kuitenkaan ole artikkelin kysymyksenasettelumme kannalta merkitystä, koska liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan a alakohdan sanamuodon mukaan ratkaisevaa on mahdollisuus tiedon selvittämiseen ”tällaisia tietoja tavanomaisesti käsitteleville henkilöille”. Selvää on, ettei varallisuudenhoitoalan toimijoilla ainakaan tavanomaisesti ole valokuvamuistia.
19. Tukea kannalle voidaan hakea lainmuutosta koskevan hallituksen esityksen seuraavasta kohdasta: ”Koska uuden 57 c §:n perusteella liikkeessä olevien rahasto-osuuksien määrä on julkistettava aina, kun rahastoyhtiö laskee liikkeeseen tai lunastaa rahaston osuuksia ja joka tapauksessa vähintään kaksi kertaa kuukaudessa, rekisterin julkisuutta ei voida enää perustella siten, että se palvelee rahasto-osuuksien omistajien vähemmistöoikeuksien käyttämistä. Vastaava lopputulos saavutetaan osuudenomistajien kokouksessa sillä, että momenttiin otetaan määräys, jonka mukaan osuusrekisteri on pidettävä osuudenomistajien kokouksen nähtävänä.” HE 59/1996 vp laeiksi sijoitusrahastolain sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, s. 44.

käytön estämiseen liittyvien tavoitteiden edistämiseksi. Toisaalta kiinnitettiin huomiota tarpeeseen suojata rahasto-osuudenomistajien yksityisyyttä erityisesti ottaen huomioon, että toinen tärkeä yksityishenkilöiden säästö- ja sijoitusmuoto, pankkitalletukset, kuuluu lain nojalla pankkisalaisuuden piiriin.²⁰

Ottaen huomioon, että lainmuutoksen tarkoituksena nimenomaan on ollut rajoittaa aiempaa, tarkoituksettoman laajana näyttäytynyttä rahasto-osuusrekisterin julkisuutta, muutettua säännöstä ei tule tulkita ainakaan laajentavasti niin, että julkisuuden katsottaisiin ulottuvan laajemmalle kuin mitä säännöksen sanamuodosta käy ilmi. Ilmausta ”kokouksen nähtävänä” on siten tulkittava niin, että kyse on rekisterin nähtävillä olosta nimenomaan itse kokoustilaisuudessa, ei muuten.

Toisaalta on kiinnitettävä huomiota liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan sanamuotoon, jonka mukaan tiedon tulee olla ”kokonaisuutena tai osiensa täsmällisenä kokoonpanona ja yhdistelmänä” saatavissa, jotta asialla olisi merkitystä liikesalaisuuden määritelmän kannalta. Toisin sanoen, pelkästään se, että rekisterin on voinut saada kokouksessa nähtäväkseen ja siitä on voinut muistinvaraisesti painaa mieleensä joitakin nimiä, ei vielä merkitse, että osuudenomistajarekisteriä koskeva oletama liikesalaisuudesta murtuisi. Tällainen päätelmä edellyttäisi lisäksi sitä, että henkilöllä on ollut oikeus tallentaa rekisterin tiedot tai ainakin merkittävä osa niistä. Onko tällainen oikeus olemassa, vai onko rahastoyhtiöllä päinvastoin oikeus kieltää kopiointi, tarkastellaan seuraavassa.

3. Rahasto-osuusrekisterin tietojen tallentamisen sallittavuudesta

3.1. Yleistä

Niin kuin edellä todettiin, arvioitaessa liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan mukaisen tiedon helpon selvittämismahdollisuuden olemassaoloa muodostuu monesti olennaiseksi se, onko kenellä tahansa rahasto-osuuden omistajalla oikeus tallentaa osuudenomistajien kokouksessa nähtäväksi saamansa rekisteri kokonaan tai merkittäviltä osin. Vuoden 1986 sijoitusrahastolain 31 §:n alkuperäismuodon mukaan ”[r]ekisteri on pidettävä rahastoyhtiössä jokaisen nähtävänä. Rahastoyhtiön määräämää korvausta vastaan jokaisella on oikeus saada jäljennös rekisteristä tai sen osasta.” Vuoden 1996 muutoksen jälkeen sanamuoto kuului ”[o]suusrekisteri on pidettävä rahasto-osuudenomistajien kokouksen nähtävänä”. Jäljennyksensaaatioikeudesta ei tässä enää puhuta, joten voidaan tulkita,

20. HE 59/1996 vp, s. 44

että vuoden 1996 lainmuutoksen jälkeen kokouksen osallistujalla ei ole ollut ainakaan oikeutta *teettää* kopiota rekisteristä.

Lausuttu ei merkitse sitä, etteikö osallistujalla voisi olla oikeutta kopioida rekisteri itse esimerkiksi älypuhelimellaan kuvaamalla. Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä yhtäältä *luettelon* ja *tietokannan* suojaa koskeviin säännöksiin tekijänoikeuslaissa (404/1961) ja toisaalta henkilötietojen suojaa koskevaan EU:n yleisen tietosuojaa-asetukseen.²¹

3.2. Luettelon ja tietokannan suoja

Tekijänoikeuslain 49.1 §:n mukaan ”[s]illä, joka on valmistanut luettelon, taulukon, ohjelman tai muun sellaisen työn, jossa on yhdisteltynä suuri määrä tietoja – – on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin”. Sama koskee sellaisen ”tietokannan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta”, valmistamista. Koska rahasto-osuusrekisterissä on nähdäkseni pikemminkin kyse tekijänoikeuslain 49.1 §:ssä tarkoitettavasta luettelosta kuin tietokannasta,²² tarkastelen asiaa nimenomaan luettelon suojan kannalta. Suojan sisällössä ei ole eroa luettelon ja tietokannan välillä.

Ratkaisussa KKO 2000:56 on laissa tarkoitettavana luettelona pidetty nimi-päiväkalenteria, joka käsitti 752 naisen ja miehen etunimeä luettelomuodossa sijoitettuna vuoden eri päivien kohdalle. Tekijänoikeusneuvoston ratkaisukäytännössä luettelona on pidetty muun muassa satokausikalenteria, jossa kunkin kuukauden kohdalla on lueteltu muutamia kymmeniä kasviksia alkuperämaineen. Tekijänoikeusneuvoston mukaan satokausikalenterissa olevat luettelot se-

21. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojaa-asetus).

22. Tietokannan käsitettä ei ole määritelty tekijänoikeuslaissa eikä edes sen esitöissä. Sääntelyn taustalla olevan tietokantadirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 96/9/EY, annettu 11 päivänä maaliskuuta 1996, tietokantojen oikeudellisesta suojasta) 1.2 artiklan mukaan tietokannalla tarkoitetaan ”teosten, tietojen tai muiden itsenäisten aineistojen kokonaisuutta, jotka on järjestetty järjestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla ja johon elektronisesti tai muulla tavoin on mahdollistettu yksilöllinen pääsy”. Ei kuitenkaan sinänsä ole estettä sille, että tekijänoikeuslain mukainen tietokannan käsite ymmärrettäisiin väljemmin kuin direktiivissä. Ks. Pirkko-Liisa Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Kolmas, uudistettu painos. Talentum 2005, s. 287. Esimerkkeinä tietokannoista on mainittu muun muassa erilaiset artikkelikokoelmat, valokuvakokoelmat, työpaikkailmoituskokoelmat sekä lentoyhtiöiden ja hotellien varausjärjestelmätiedot. Ks. Taina Pihlajarinne – Anette Alén-Savikko, Tekijänoikeus, s. 897–933 teoksessa Seppo Villa (toim.), Yritysoikeus. Neljäs, uudistettu painos. Alma Talent 2020, s. 930.

sonkikasviksista 12 kuukauden kokonaisuutenaan muodostivat tekijänoikeuslain 49.1 §:ssä tarkoitettavan luettelon. Sen sijaan minkään yksittäisen kuukauden listat sesonkikasviksista eivät saaneet sellaisenaan luettelosuojaa, koska niissä ei yksittäisinä ollut objektiivisesti tarkasteltuna suurta määrää tietoa laissa tarkoitettavalla tavalla.²³ Toisessa Tekijänoikeusneuvoston ratkaisussa katsottiin, että suunnistuskilpailun tuloluetteloa voitiin pitää tekijänoikeuslaissa tarkoitettavana luettelona, jos luettelossa olevia tietoja on riittävän suuri määrä. Tekijänoikeusneuvoston mukaan tietoja on yleensä pitänyt olla yhdisteltynä satoja tai tuhansia, jotta työn sisältämien tietojen määrä olisi katsottu *suureksi* tekijänoikeuslain 49.1 §:ssä tarkoitettavalla tavalla.²⁴

Sijoitusrahastolain 9:4.1:n mukaan rahasto-osuusrekisteriin ”on merkittävä ainakin 1) rahasto-osuudenomistajan nimi ja postiosoite; 2) omistettujen rahasto-osuuksien määrä; 3) erilajisten ja erisarjaisten rahasto-osuuksien erittely; 4) rahasto-osuuden rekisteröintipäivämäärä; 5) rahasto-osuusmerkinnän järjestysnumero”. Sijoitusrahastolain 8:8.1:n mukaan sijoitusrahastolla on oltava ainakin 30 osuudenomistajaa.²⁵ Jos osuudenomistajien määrä ei ole juuri vähimmäismäärää suurempi, on mahdollista, ettei rekisterissä olevaa tietomäärää katsota suureksi tekijänoikeuslain 49.1 §:ssä tarkoitettavalla tavalla. Tyypillisesti osuudenomistajien määrä on kuitenkin huomattavasti suurempi. Ottaen huomioon, että samasta osuudenomistajasta täytyy sisällyttää rekisteriin useita erillisiä tietoja, voidaan arvioida, että ainakin jo sadan osuudenomistajien rahastossa rekisterin tietomäärä ylittää tasolle, jota on pidetty KKO:n ja Tekijänoikeusneuvoston ratkaisukäytännössä suurena. Toisin sanoen, osuusrekisterissä on kaikkein pienimpiä sijoitusrahastoja lukuunottamatta kyse tekijänoikeuslain 49.1 §:ssä tarkoitettavasta luettelosta.

Tekijänoikeuslain 49.1 §:n mukaan luettelon valmistajalla on ”yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta *valmistamalla siitä kappaleita* ja saattamalla se yleisön saataviin” (korostus tässä). Valmistajan yksinoikeus ei ole rajoitukseton, vaan sitä rasittavat tekijänoikeuslain 49.3 §:ssä luetellut rajoitukset, muun muassa kenen tahansa oikeus valmistaa julkistetusta teoksesta muutamia kappaleita yksityiseen käyttöön (tekijänoikeuslain 12.1 §).

Todettakoon, että yksityistä käyttöä koskeva poikkeus koskee lain esitöiden mukaan yksityistä käyttöä ”sanan varsinaisessa merkityksessä”. Yksityisestä käytöstä on kysymys silloin, kun valmistaminen tähtää puhtaasti henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen, esimerkiksi opiskeluun, yksityiseen tutkimustoimin-

23. Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2017:13, perustelujen 23–24 kappale.

24. Tekijänoikeusneuvoston ratkaisu 2002:14, s. 3.

25. Sääntöä ei sovelleta erikoissijoitusrahastoihin (vaihtoehtorahastolain 16 a:1.1 *e contrario*; 16 a:1.4).

taan ja ilman kaupallisia tavoitteita tapahtuviin harrastuksiin.²⁶ Toisin sanoen, liike- tai ammattitoimintaa varten tapahtuva kopiointi ei ole sallittua tekijänoikeuslain 12.1 §:n perusteella.²⁷ Tekijänoikeuslain 12 §:n mukaisella poikkeuksella ei siten voine olla merkitystä arvioitaessa sitä, estääkö sijoitusrahastolain 9:4.4:n mukainen osuudenomistajan tiedonsaantioikeus rekisterin katsomisen liikesalaisuudeksi, koska nimenomaan liiketaloudellisessa tarkoituksessa rekisteriä ei ainakaan olisi saanut kopioida.

Luettelosuojasta ei toisaalta seuraa estettä kopioida rahasto-osuusrekisteristä yksittäisten osuudenomistajien tietoja. Niin kuin tuli esiin, luettelon valmistajan yksinoikeus kattaa tekijänoikeuslain 49.1 §:n mukaan kappaleen valmistamisen vain luettelon ”koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta”. Yksittäisiin luettelon tietoihin valmistajan yksinoikeus ei ulotu.²⁸ Asialla ei kuitenkaan ole merkitystä artikkelin kysymyksenasettelun kannalta, koska niin kuin tuli esiin, liikesalaisuuden tunnusmerkistön kannalta olennaista on vain tietojen selvittävyys ”kokonaisuutena tai osiensa täsmällisenä kokoonpanona ja yhdistelmänä” (liikesalaisuuslain 2 §:n 1 kohdan a alakohta).

3.3. Henkilötietojen suoja

Yleisen tietosuojasetuksen 2.1 artiklan mukaan asetusta sovelletaan osittain tai kokonaan automaattiseen henkilötietojen käsittelyyn ja myös muuhun henkilötietojen käsittelyyn, jos henkilötiedot ”muodostavat rekisterin osan tai joiden on tarkoitus muodostaa rekisterin osa”. Henkilötiedoilla tarkoitetaan ”kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön – – liittyviä tietoja” (4,1 artikla). Useimmissa tapauksissa ainakin osa rahasto-osuuksien omistajista on luonnollisia henkilöitä. Asetuksen 4,6 artiklan mukaan rekisterillä tarkoitetaan ”mitä tahansa jäseneltyä henkilötietoja sisältävää tietojoukkoa, josta tiedot ovat saatavilla tietyin perustein, oli tietojoukko sitten keskitetty, hajautettu tai toiminnallisin tai maantieteellisin perustein jaettu”. Tietosuojasetuksen voidaan siten ainakin yleensä olettaa soveltuvan rahasto-osuusrekisteriin.

Henkilötietojen käsittelyllä tarkoitetaan asetuksessa ”toimintoa tai toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai manuaalisesti, kuten tietojen keräämistä, tallentamista – – tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville – –” (4,2 artikla). Toisin sanoen, osuudenomistajan toimesta tapahtuva rahasto-osuusrekisterin tietojen luovut-

26. HE 70/1980 vp laeiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin sekä oikeudesta valokuvaan annettujen lakien muuttamisesta, s. 4–5.

27. Haarmann 2005, s. 179; Pihlajarinne – Alén-Savikko 2020, s. 915.

28. Haarmann 2005, s. 289.

taminen kolmannen tallennettavaksi merkitsee rekisteriin sisältyvien henkilötietojen käsittelyä.

Asetuksen 6.1 artiklan mukaan henkilötietojen ”[k]äsittely on lainmukaista ainoastaan jos ja vain siltä osin kuin” vähintään yksi alakohdassa luetelluista vaihtoehtoisista perusteista täyttyy.²⁹ Toisin sanoen, sellainen henkilötietojen käsittely, jolle ei ole osoitettavissa oikeusperustetta 6.1 artiklasta, on lainvastaista.

Monessa tapauksessa oikeutus henkilötietojen käsittelyyn voidaan perustaa rekisteröidyn *suostumukseen* (asetuksen 6.1 artiklan a) kohta). Rahasto-osusrekisterin yhteydessä rahastoyhtiöllä ei tosin liene yleensä erityistä tarvetta pyytää suostumusta voidakseen luovuttaa rekisterin tietoja kolmannen suorittamaa markkinointia varten ainakaan niin, että markkinoija on rahastoyhtiön kilpailija. Rekisteröidyn suostumus olisi muutenkin käytännössä varsin epävarma käsittelyperuste, koska rekisteröidyllä on oikeus peruuttaa suostumus koska tahansa (7.3 artikla). Lisäksi suostumukseen liittyy eräitä muodollisia ja sisällöllisiä vaatimuksia (7.2 ja 7.4 artikla). Rahasto-osusrekisterin tietoja kopiointi ei toisaalta ole ollut ”tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi” (6.1 artiklan c) kohta),³⁰ koska edellä todetulla tavalla sijoitusrahastolaista ei ole seurannut rahastoyhtiölle velvollisuutta tuottaa kopioita osusrekisteristä, vaan ainoastaan velvollisuus sallia sen näkeminen osuudenomistajille näiden kokouksessa.

Asetuksen 6.1 artiklan f) kohdan mukaan henkilötietojen käsittely voi olla sallittua myös sillä perusteella, että ”käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttamiseksi, paitsi milloin henkilötietojen suojaa edellyttävät rekisteröidyn edut tai perusoikeudet ja -vapaudet syrjäyttävät tällaiset edut, erityisesti jos rekisteröity on lapsi”. Oikeutetun edun käsite on ymmärretty melko laajasti.³¹ Asetuksen johdanto-osassa todetaan, että henkilötietojen käsittelyä suoramarkkinointitarkoituksissa voidaan pitää oikeu-

29. Luettelo kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti: ”a) rekisteröity on antanut suostumuksensa henkilötietojensa käsittelyyn yhtä tai useampaa erityistä tarkoitusta varten; b) käsittely on tarpeen sellaisen sopimuksen täytäntöön panemiseksi, jossa rekisteröity on osapuolena, tai sopimuksen tekemistä edeltävien toimenpiteiden toteuttamiseksi rekisteröidyn pyynnöstä; c) käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi; d) käsittely on tarpeen rekisteröidyn tai toisen luonnollisen henkilön elintärkeiden etujen suojaamiseksi; e) käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi; f) käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttamiseksi, paitsi milloin henkilötietojen suojaa edellyttävät rekisteröidyn edut tai perusoikeudet ja -vapaudet syrjäyttävät tällaiset edut, erityisesti jos rekisteröity on lapsi.”

30. Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan asetuksen 4 artiklan 7) kohdan mukaan ”luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot”.

31. Näin Päivi Korpisaari – Olli Pitkänen – Eija Warma-Lehtinen, Uusi tietosuojalainsäädäntö. Alma Talent 2018, s. 118.

tetun edun toteuttamiseksi suoritettuna.³² Vaikka myös kolmannen oikeutettu etu voi sinänsä merkitä käsittelyperustetta 6.1 artiklan f) kohdan nojalla, ymmärrän säännöksen tarkoituksen kuitenkin niin, että sallittua voi olla ainoastaan rekisterinpitäjän suorittama tai ainakin hänen suostumuksellaan tapahtuva suoramarkkinointi. Asetuksen 6.1 artiklan f) kohdasta ei sen sijaan voi nähdäkseni seurata, että kolmannella olisi rekisterinpitäjän tahdosta riippumatta oikeus päästä käsittelemään rekisterinpitäjän vastuulla olevia henkilötietoja voidakseen harjoittaa suoramarkkinointia omassa intressissään.³³

Edellä esitetty viittaa vahvasti siihen, ettei kolmannen toimesta tapahtuvalle rahasto-osuusrekisterin henkilötietojen kopioimiselle voi yleensä olla tietosuoja-asetuksen 6.1 artiklan mukaista laillista perustetta, mistä syystä rekisterinpitäjän eli rahastoyhtiön tulee asetusta noudattaakseen kieltää kopiointi.

Lisäksi kopiointi johtaisi helposti ristiriitaan asetuksen 5.1 artiklan b) kohdassa säädettävän käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteen kanssa. Säännöksen mukaan henkilötiedot ”on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla”. Rahasto-osuusrekisterin tiedot lienee kerätty ensi kädessä sijoitusrahastolain 9:4:n vaatimusten täyttämiseksi, eli tietosuoja-asetuksen kannalta ”rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi” (6.1 artiklan c) kohta), ja toisaalta sijoitusrahaston hallinnoinnin tueksi, eli asetuksen kannalta ”sellaisen sopimuksen täytäntöön panemiseksi, jossa rekisteröity on osapuolena” (6.1 artikla b) kohta). Rekisterin tietojen kopiointi kolmannen toimesta tämän omia mutta rekisterinpitäjän etujen vastaisia suoramarkkinointitarkoituksia varten poikkeaa selvästi ainakin molemmista edellä mainituista käyttötarkoituksista, joten sikäli kuin tällaista henkilötietojen käsittelyä ylipäänsä voitaisiin pitää sallittuna, tulisi erikseen arvioida, voitaisiinko tätä käsittelytapaa pitää *yhteensopivana* alkuperäisen käyttötarkoituksen kanssa (ks. lähemmin 6.4 artikla). Varsin todennäköisesti vastaus olisi kieltävä.³⁴

Edellä lausuttu merkitsee sitä, että jos rahastoyhtiö sallisi osuusrekisterin kopioinnin kokoukseen saapuneille osuudenomistajille, sen menettelyä olisi todennäköisesti pidettävä tietosuoja-asetuksen vastaisena. Toisaalta tietosuoja-asetuksesta ei seuraa perustetta sille, miksi kolmannella osapuolella olisi oikeus päästä kopioimaan rekisterinpitäjän vastuulla olevia henkilötietoja vastoin tämän suostumusta. Lausuttu merkitsee sitä, että rahastoyhtiöllä on yleensä

32. EU:n asetus 2016/679, johdanto-osan 47 kappale.

33. Ks. asetuksen 24 artikla, josta käy ilmi, että tietosuoja-asetuksen noudattaminen on nimenomaan rekisterinpitäjän vastuulla.

34. Asetuksen 6.4 artiklan mukaan yhteensopivuusarvioinnissa on otettava huomioon muun muassa a) henkilötietojen keruun tarkoitusten ja aiotun myöhemmän käsittelyn tarkoitusten väliset yhteydet ja b) henkilötietojen keruun asiayhteys erityisesti rekisteröityjen ja rekisterinpitäjän välisen suhteen osalta. Ks. kriteerien tulkinnasta esimerkiksi Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2018, s. 126.

myös yleisen tietosuoja-asetuksen perusteella oikeus ja velvollisuus kieltää rahasto-osuusrekisterin kopiointi.

4. Yhteenveto

Artikkelin tarkoituksena on ollut sen arviointi, missä määrin sijoitusrahaston tai erikoissijoitusrahaston rahasto-osuusrekisteriä voidaan pitää liikesalaisuuslaissa tarkoitettavana liikesalaisuutena sen estämättä, että sijoitusrahastolain 9:4.4:n mukaan rahasto-osuusrekisteri on pidettävä rahasto-osuudenomistajien kokouksen nähtävänä. Tarkastelussa on tullut esiin, että kenen tahansa mahdollisuus päästä osuudenomistajaksi ja saada rekisteri nähtäväkseen osuudenomistajien kokouksessa saattaa olla ainakin osassa tapauksia siinä määrin vaivaton, että tältä osin tietojen selvitettyä voitaisiin pitää liikesalaisuuslaissa tarkoitettulla tavalla helppona.

Jotta lähtökohtaisesti ei-julkista tietoa ei voitaisi pitää liikesalaisuutena sen helpon selvitettyvyyden vuoksi, tämä vaatisi kuitenkin sitä, että tiedot ovat olleet selvitetävissä *kokonaisuutena tai osiensa täsmällisenä kokoonpanona ja yhdistelmänä*. Rahasto-osuusrekisterin tietomäärä on useimmissa tapauksissa niin suuri, ettei sen painaminen mieleen ole mahdollista. Tästä syystä mahdollisuus tietojen selvittämiseen kokonaisuutena vaatii käytännössä niiden tallentamista jollakin teknisellä tai muulla apuvälineellä. Edellä on kuitenkin katsottu, että rahasto-osuusrekisteriä on useimmissa tapauksissa pidettävä sen sisältämän suuren tietomäärän vuoksi tekijänoikeuslaissa tarkoitettuna luettelona, minkä vuoksi luettelon valmistajalla eli rahastoyhtiöllä on oikeus kieltää luettelon tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisen osan kopiointi. Lisäksi jos rahastoyhtiö sallisi kopioinnin, sen menettely muodostuisi monessa tapauksessa EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen vastaiseksi. Tällä perusteella rahastoyhtiöllä on yleensä jopa velvollisuus kieltää tietojen kopiointi.

Rahasto-osuusrekisterin sisältö voi siis tyypillisesti saada liikesalaisuuden suojaa sen estämättä, että rekisteri on pidettävä rahasto-osuudenomistajien kokouksen nähtävänä.